

Koncept kontrolovaného užívání

- Přednáška č. 12
- Drogy a společnost – JSB064, ZS 2013/14
- Mgr. Jan Morávek, Ph.D.,
Institut sociologických studií, FSV UK Praha
- 11. 12. 2013

„Marihuana má nepochybně vliv na pracovní výkonnost. Tento vliv však nemusí být nutně negativní. Zdá se, že marihuana může ulevit od stresu při vykonávání psychicky vyčerpávající činnosti, a také může respondentům ulevit při dlouhodobém vykonávání rutinní činnosti, kterou již dobře znají. Do pracovní výkonnosti může zasáhnout schopnost marihuany vyvolat pocit fyzického vyčerpání. Tento stav však velkou mírou záleží na velikosti zkonsumované dávky a lze se mu tedy vyhnout, buď snížením dávkování, nebo vysazením konopných drog při pracovní činnosti.

Na samotný výběr pracovní činnosti v dospělosti může mít vliv úspěšnost předchozího vzdělávání. Proto jsem se také zaměřil na to, jak užívání konopných drog zasahovalo do vzdělávacího procesu jednotlivých participantů. V tomto ohledu se marihuana jeví spíše jako rušivý element. Kouření marihuany v extrémních dávkách může zřejmě souviset se záškoláctvím. Akutní intoxikace marihuanou může negativně ovlivnit schopnost naučit se nové látce, což se na studijních výsledcích může projevit fatálně, pokud student tyto drogy užívá příliš často. Pozitivní vliv intoxikace konopím při učení vnímá pouze jeden respondent. Tento respondent je však také specifický tím, že trpí vrozenou poruchou soustředění a dyslexií. Je tedy možné, že tyto specifické osobnostní rysy mohou souviset s tím, že marihuanu vnímá pozitivně. Výzkum zaměřený na vztah užívání konopných drog a motivací uživatelů s podobnými osobnostními rysy by mohl dojít k zajímavým výsledkům. Dále z výzkumu vyplynulo, že marihuana může také výrazným způsobem zhoršit výkony podávané přímo během vyučování, zvláště pokud jsou studentovy vědomosti v průběhu akutní intoxikace testovány. Zde je nutno podotknout, že žádný z respondentů neukončil středoškolské vzdělání předčasně. To přisuzuji hlavně tomu, že si respondenti, kteří negativní vliv konopí na své studijní výkony pociťovali, vyvinuli strategie, jak těmto negativním vlivům předcházet. Jedná se hlavně o snížení frekvence užívání, či úplné vysazení konopných drog v době, kdy potřebují zvýšené studijní výkony podávat. Dá se však předpokládat, že pokud by se jednalo o uživatele, který tyto strategie vyvinuty nemá, může se pravidelné užívání marihuany fatálně projevit na jeho studijních výsledcích, nebo dokonce vést k předčasnému ukončení studia“.

Otta, D. 2011. *Pravidelný uživatel marihuany: Společenský problém*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: FSV UK.

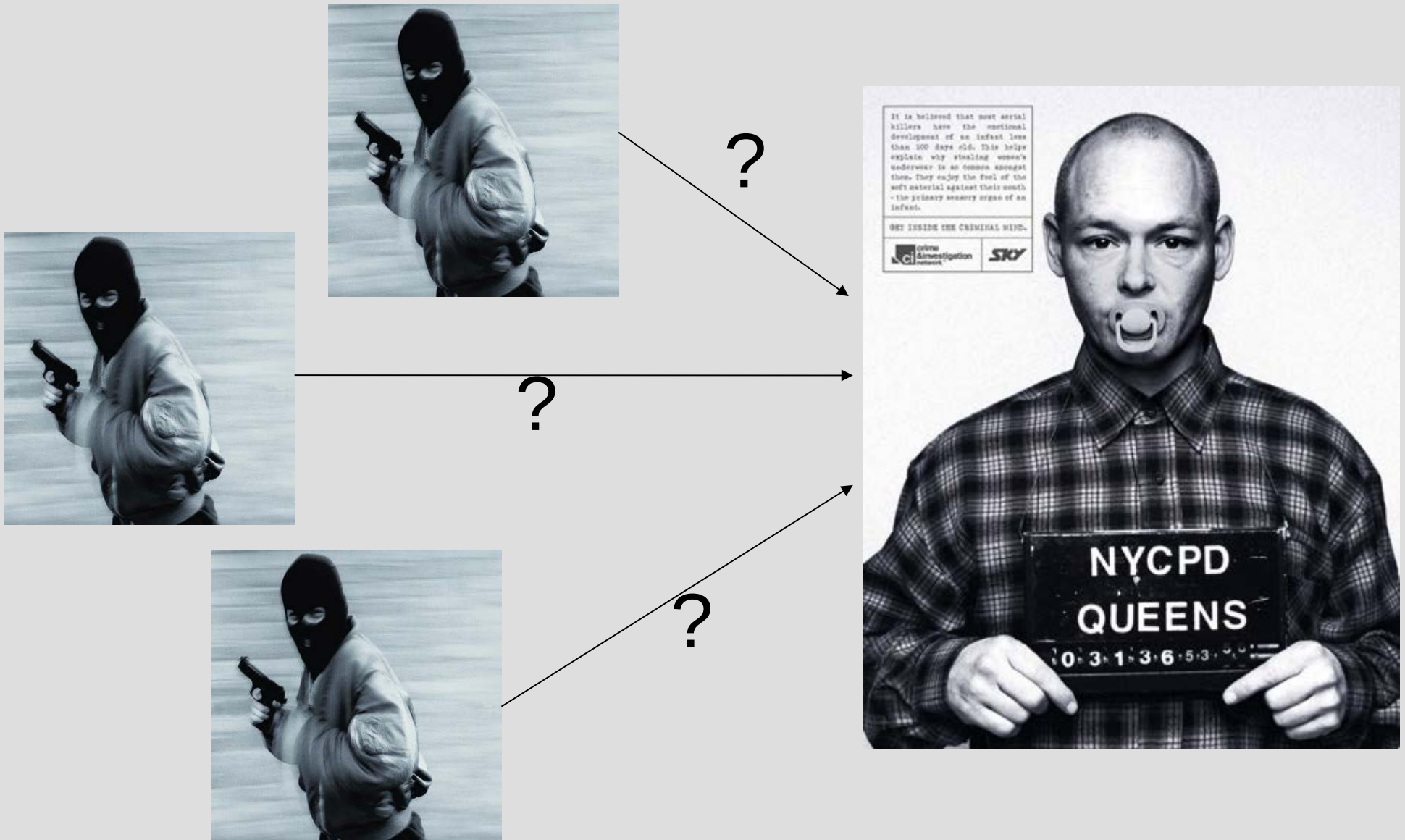
Hlavní body přednášky

Vedle populací závislých uživatelů drog existují i populace pravidelných uživatelů, kteří netrpí závislostí a/nebo předcházejí nepříznivým důsledkům

30 let výzkumů - rozvinutá teorie kontrolovaného užívání heroinu a kokainu, málo poznatků o konopí, XTC nebo metamfetaminu

Poznátky o kontrolovaném užívání jsou využitelné ve vzdělávání uživatelů zaměřeném na snižování škod.

Problém dat o užívání drog

Problém dat o užívání drog

- behaviorální adiktologický výzkum se z velké části opírá o kaptivní populace v prostředí léčebných zařízení, a mnohem méně o populace uživatelů drog v běžném životě
- častěji zkoumáme patologické vzorce užívání drog, abychom informovali léčbu: závislost, narušení psychosociální fungování, poškození zdraví
- méně zkoumáme takové faktory v životech uživatelů drog, které umožňují problémy zvládat a předejít nutnosti léčby

Problémy závislosti (DSM-IV)

min. 3 z 6

1. Věnoval značný objem času opatrování nebo užívání drogy nebo zotavování se z jejích účinků.
2. Užíval drogu častěji, než zamýšlel, nebo nebyl schopen udržet její užívání ve stanovených mezích.
3. K dosažení žádoucích účinků potřeboval užívat více drogy nebo pozoroval, že stejné množství látky má menší účinek než dříve.
4. Nebyl schopen omezit nebo ukončit užívání, kdykoli se o to pokusil nebo si to přál.
5. Pokračoval v užívání přes emocionální či nervové potíže nebo potíže v oblasti duševního či tělesného zdraví.
6. V důsledku užívání omezil nebo ukončil výkon důležitých činností.

Problémy zneužívání (DSM-IV) min. 1 ze 4

1. Užívání způsobuje závažné problémy doma, v zaměstnání, ve škole, například zanedbávání dětí, pracovní nebo školní absence, nekvalitní práce v zaměstnání nebo ve škole nebo ztráta zaměstnání či předčasné ukončení studia.
2. Pravidelně užívá drogu a poté se věnuje činnosti, při které se vystavuje fyzickému ohrožení.
3. V důsledku užívání se věnuje činnostem, které jej opakovaně přivádějí do konfliktu se zákonem.
4. Pokračuje v užívání přes problémy v rodině nebo s přáteli, které jsou pravděpodobně způsobeny užíváním drogy.

Kontrolované užívání drog

- **Množina chování uživatelů drog, které pozitivně ovlivňuje míru zvládání problémů souvisejících s užíváním.**
- Umožňuje předejít závislosti nebo zneužívání nebo zmírnit jejich intenzitu.
- Může existovat souběžně se závislostí nebo zneužíváním.
- Tento výzkum zaměřuje pozornost mj. na aktivitu uživatele a na sociální kontext užívání.
- Související oblasti: míra závislosti, kontrolované pití

Program přednášky

- 1.poprask nad navrátilci z Vietnamu**
- 2.vybrané typologie uživatelů – heroin, kokain**
- 3.příklad výzkumu**
- 4.třífaktorový model kontrolovaného užívání**
- 5.diskuse o uplatnění: nízkoprahový klub**
- 6.diskuse o uplatnění: infostánek na párty**
- 7.závěr**

Poprask nad navrátilci z Vietnamu

Sal Veder / AP

- Během aktivní služby bylo nejméně 15 % příslušníků americké armády závislých na heroinu
- Převážná většina z nich při návratu domů přerušila své užívání bez profesionální léčebné intervence.
- po třech letech vykázalo recidivu pouze 12 % původně závislých uživatelů

Robins, L. N., Helzer, J. E., Hesselbrock, M., & Wish, E. (1977). *Vietnam Veterans Three Years after Vietnam: How our Study Changed our View of Heroin*. In Problems of Drug Dependence: Proceedings of the 39th Annual Scientific Meeting (pp. 24-40). Boston, MA: Committee on Problems of Drug Dependence.

Výzkumy Zinberga a kol.

- **rehabilitace závislých z Vietnamu (1972)**
- **chipping** – občasné užívání heroinu (1976)
- **mechanismy sociální regulace (1977)**
- **sborník o kontrolovaném užívání (1982)** – styly kontroly, spontánní uzdravení ad.
- **Drug, Set and Setting (1984)** - skrytá populace uživatelů heroinu, kteří si udržovali stabilní, kontrolovaný vzorec užívání, aniž by se u nich rozvinula závislost

Zinberg, N. E. (1984). *Drug, Set and Setting: The Basis for Controlled Intoxicant Use*. New Haven, CT: Yale University Press

Typologie 1.

Kontrola u uživatelů opiátů

- **tuláci** - příležitostní uživatelé, na které farmakologické účinky opiátů udělaly poměrně malý dojem a pro něž byly jiné aspekty života důležitější než užívání drog.
- **regulátoři** - značně přitahováni účinky opiátů, ale ustanovili si přísná pravidla užívání a intenzivně reflektují dopady svého užívání na své životy
- **překonávači** - umožnili rozvoj závislosti, ale později tyto své epizody závislosti ukončili, aniž by propadli závislosti chronické

Blackwell, J. S. (1983). Drifting, Controlling and Overcoming: Opiate Users who Avoid Becoming Chronically Dependent. *Journal of Drug Issues*, (13) 2, 219–35

Typologie 2.

Kontrola u uživatelů kokainu

- **příležitostní**
- **nutkaví** – užívání provázeno ztrátou kontroly
- **kontrolující se**
 - pravidelné užívání
 - jen šňupání,
 - osobní limity konzumovaného množství
 - ohraničení užívání do určitých společenských okolností a emočních stavů

Kaplan, C. D, Bieleman, B., & TenHouten, W. D. (1992). Are there 'Casual Users' of Cocaine? In Ciba Foundation Symposium (ed.), *Cocaine: Scientific and Social Dimensions* (Ciba Foundation Symposium 166) (pp. 57-73). Chichester: John Wiley & Sons

Cohen, P., & Sas, A. (1993). *Ten Years of Cocaine. A Follow-up Study of 64 Cocaine Users in Amsterdam*. Amsterdam: Instituut voor Sociale Geografie

Typologie 2.

Kontrola u uživatelů kokainu (pokračování)

. kontrolující se uživatelé kokainu

- neužívají kokain ke zvládnání dříve existujících psychických problémů
- mnoho sociálních rolí, které jim propůjčují pozitivní identitu a zakotvení v běžném životě
- schopni držet se pravidel, zvyků a rituálů omezujících spotřebu kokainu
- identifikováni i mezi uživateli cracku

Waldorf, D., Reinarman, C., & Murphy, S. (1991). *Cocaine Changes. The Experience of Using and Quitting*. Philadelphia: Temple University Press

Typologie 3.

Kontrola u uživatelů heroinu

. kontrolující se uživatelé se závislostí

- konzumace nemá zasahovat do každodenních činností

. kontrolující se uživatelé bez závislosti

- neaplikovat injekčně
- nekupovat, pokud si nemohou dovolit
- neužívat více než 2-3 dny po sobě
- užívat ve správném duševním rozpoložení
- skrývat užívání před sociálním okolím

Warburton, H., Turnbull, P. J., & Hough, M. (2005). *Occasional and Controlled Heroin Use: Not a Problem?* York: Joseph Rowntree Foundation.

<http://www.jrf.org.uk/bookshop/eBooks/1859354254.pdf>

Příklad šetření:

Zkušenosti uživatelé konopí v Brémách, Amsterdamu a San Franciscu

. pravidla užívání

- vhodné a nevhodné situace
- emoční stavy
- přesvědčování, odrazování a rady
- řízení pod vlivem
- pravidla nákupu, finanční limity

. objem a frekvence užívání

- dny v týdnu
- typické příležitosti
- množství za měsíc
- délka epizody

Cohen, P., & Kaal, H. L. (2001). *The Irrelevance of Drug Policy: Patterns and careers of experienced cannabis use in the populations of Amsterdam, San Francisco and Bremen*. Amsterdam: CEDRO – Universiteit van Amsterdam.

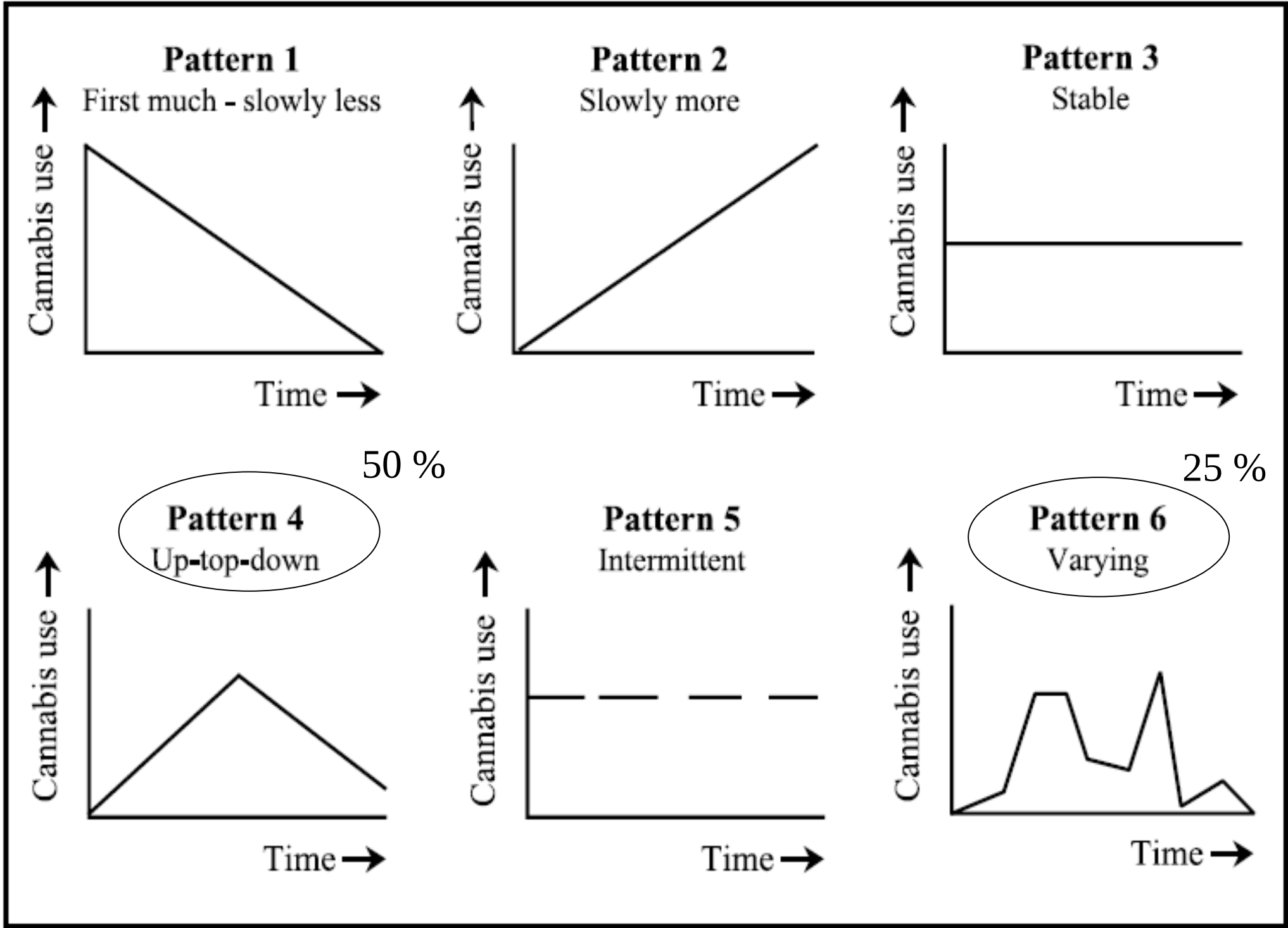

Figure 4.1: Theoretical patterns of development in cannabis use

Třífaktorový model kontroly *DARRLS*

Drug Availability

stabilní nabídka → větší prostor k plánování
časté výpadky → „beru, dokud je“

Rituals and Rules

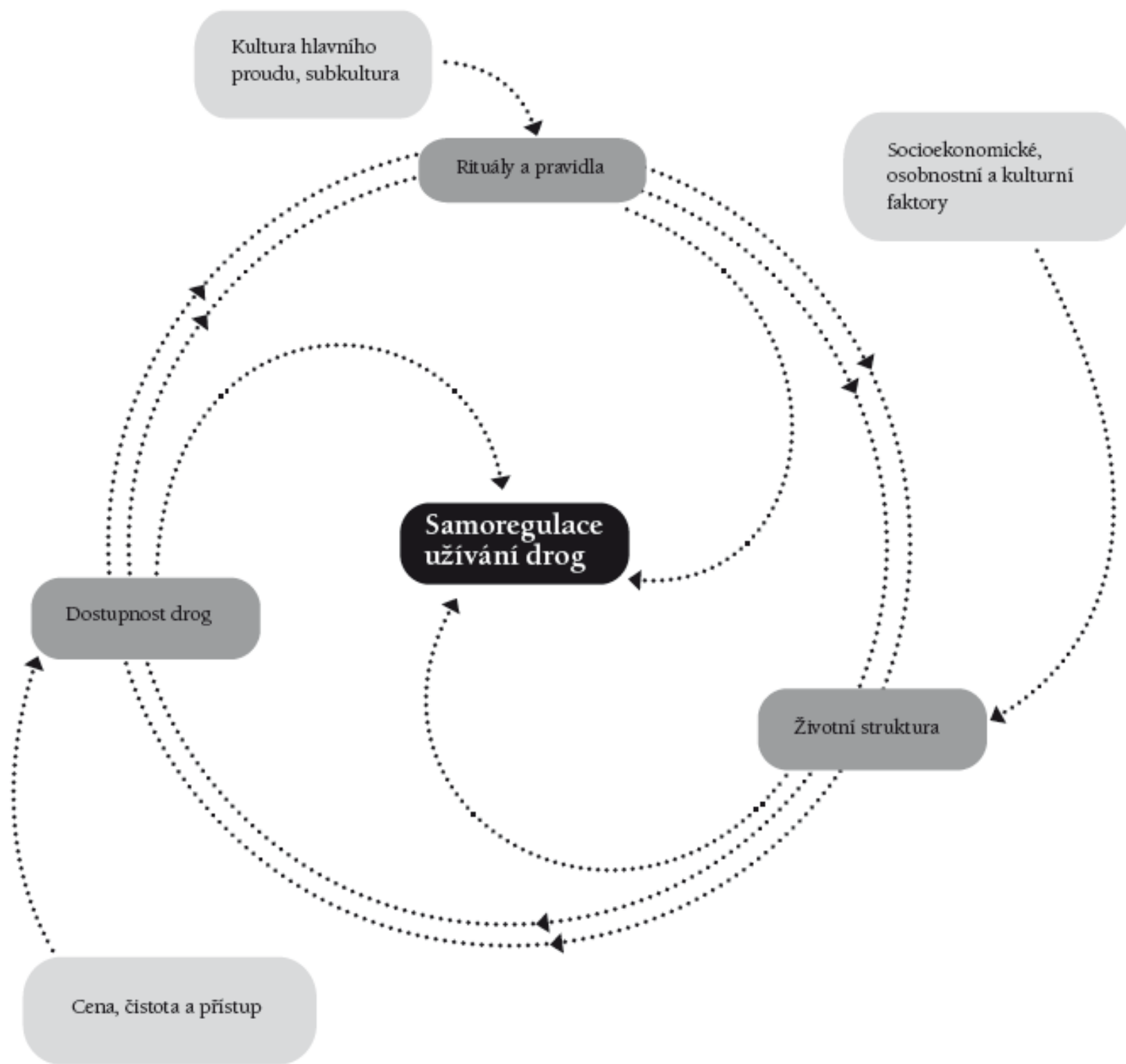
předepsané vzorce chování obklopující užívání
drog

pravidla chování určující, zda a jakým způsobem
má být určitá droga užita

Life Structure

pravidelné aktivity, styky, závazky, povinnosti a
ambice, jež se mohou a nemusejí vztahovat
k droze

Grund, J. P. (1993). *Drug Use as a Social Ritual: Functionality, Symbolism and Determinants of Self-Regulation*. Rotterdam: Instituut voor Verslavin gsonderzoek

Shrnutí teorie

Rozsah drogových problémů a kontroly uživatele nad nimi spoluurčují tyto faktory:

- droga – farmakologické účinky**
- set – osobnost a naladění uživatele**
- setting - kdy, s kým, za jakých okolností a v jakém množství**
- životní struktura - zakotvenost v běžném životě**
- dostupnost drog**

Využitelnost výzkumu kontrolovaného užívání drog

- vyvinutí screeningových nástrojů pro léčbu a intervenci
- neabstinenční léčba – stanovení cílů
- sekundární prevence mezi pravidelnými uživateli marihuany
- populační šetření
- politická agenda

Příklad využitelnosti: stanovení léčebných cílů

- výběr abstinence nebo kontrolovaného užívání u pacientů se závislostí na marihuaně
- jasná definice kontrolovaného užívání
- špatný příklad: “KU = průměrně max. 3 dny/týden”

Lozano, B. E., Stephens, R. S., & Roffman, R. A. (2006). Abstinence and Moderate Use Goals in the Treatment of Marijuana Dependence. *Addiction*, 101 (11), 1589-1597

Aplikace 1

Nízkoprahový klub

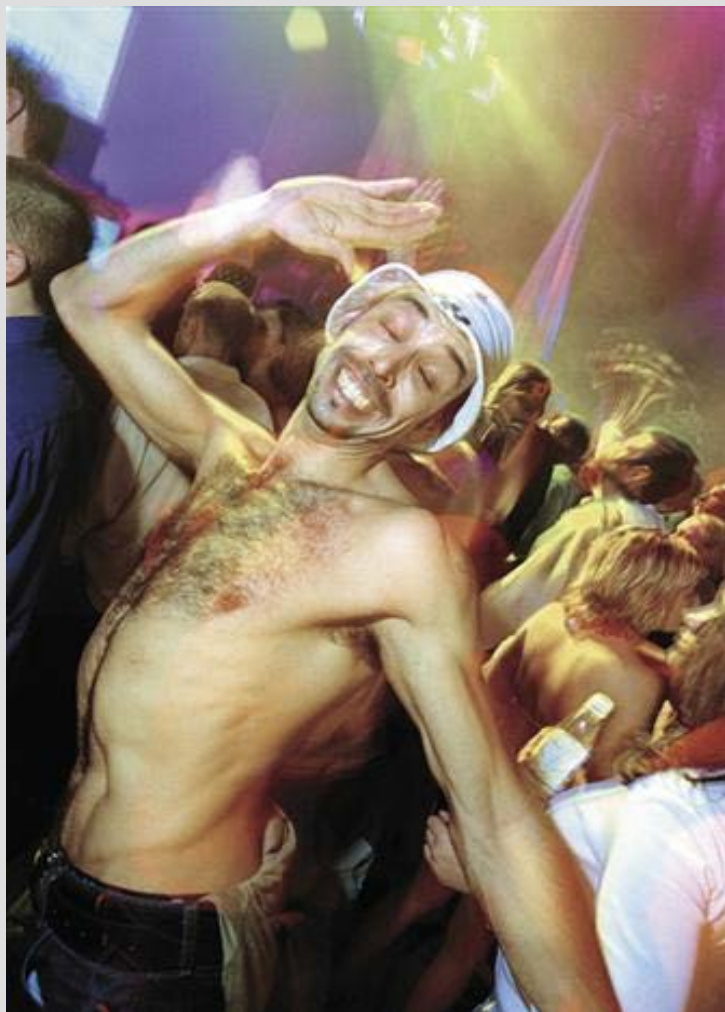
Klíčovou funkcí drogových subkultur je vzdělávání uživatelů drog o nebezpečných účincích drog.

Jak můžeme moderovat proces předávání informací o drogách uvnitř subkultury?

Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press

Aplikace 2

Infostánek na párty

Můžeme jít na infostánek nad rámec testování a rozdávání informací?

- screeningové nástroje pro posouzení míry kontroly
- sběr informací o managementu užívání drog od zkušených uživatelů

„I když hodně z respondentů/tek tvrdilo na začátku, že pervitin užívali alespoň nějaký čas zcela nekontrolovaně, každý z nich dodržoval alespoň nějaké pravidlo spojené s užíváním. Často se vyskytovalo pravidlo nebrat, pokud je špatná nálada, pro polovinu mých respondentů/tek bylo důležité neaplikovat pervitin nikdy nitrožilně, ale nedá se říct, že je to tak zásadní faktor kontroly nad užíváním, protože jedna ze tří respondentů/tek, které považuji za relativně bezproblémové uživatele/ky aplikovala pervitin již od začátku injekčně a naopak někteří těžší uživatelé/ky vždy šňupali nebo volili jiný způsob aplikace drogy. Pravidla týkající se frekvence užívání se nevyskytla, respondenti/ky užívali v určitých obdobích v nějaké víceméně konstantní frekvenci, ale tuto frekvenci neměli přímo stanovenou. U respondentů, kteří byli v době užívání zaměstnání, uváděli, že drogu berou pouze o víkendech, a že ji z pracovního života „odřízli“. Další pravidla se týkala množství a sociálního okolí, ve kterém docházelo ke konzumaci. Pravidla užívání si určovali sami, u některých respondentů se vyskytly blízké osoby, které měly vliv na užívání, většinou se však jednalo o vliv nepřímý (Například blízký kamarád/ka, se kterými brali, s užíváním přestali). Pouze v jediném případě radil částečně respondentce s užíváním partner. Část respondentů/tek byla v dodržování pravidel úspěšná, mezi ty patří všichni, které označuji za bezproblémové uživatele a část těch, kteří měli s užíváním problémy. Mezi nejčastější strategie překonávání cravingu patří konzumace marihuany a vyhýbání se místům, situacím a přátelům, se kterými je spjata užívání pervitinu.

Typický „uživatel s problémy“ udržoval v době intenzivního užívání kontakty hlavně nebo výhradně s lidmi z drogové scény, u ostatních byl počet přátel z drogového prostředí a mimo drogovou sféru vyvážený. Kontakty s rodinou udržovali a udržují všichni respondenti/ky, u části z nich dokonce rodiče vědí, že užívají nebo užívali pervitin. Platí, že partner/ka má docela výrazný vliv na užívání respondentů/tek. Mnoho respondentů omezilo frekvenci braní nebo se rozhodlo abstinovat kvůli partnerovi/ce, který/ drogy neužíval/a, avšak i partner, který také užívá může mít vliv na respondenta.

U mých respondentů/tek měli jejich partneři spíše kladný vliv. Rodinné prostředí hodnotili všichni respondenti/ky, kromě dvou jako bezproblémové, vzhledem k tomu, že oba měli problémy i s drogami a uváděli, že pervitin brali částečně i kvůli stresovým situacím v rodině, mohu snad rodinné prostředí považovat za faktor, který má vliv na průběh drogové kariéry.

Problémy ve škole nebo v rodině spojené s užíváním pervitinu se vyskytly téměř u všech mých respondentů/tek, nejen tedy u těch, kteří považovali své užívání za problematické, respondenti na tyto problémy reagovali upravením vzorce nebo přestupem na jinou školu. Psychické problémy jsou ale zřejmě důležitým znakem toho, že se pervitin vymyká kontrole.

Pro udržení kontroly nad užíváním pervitinu mají dle výsledku mého výzkumu zásadní důležitost příčiny užívání, sociální okolí a sociální role a důležitost, kterou jim uživatelé připisují, dále pak vlastní sebepojetí.

Mezi „bavící se uživatele“ radím tři z respondentů/tek, kteří i po dlouhodobém užívání hodnotí pervitin pouze kladně, nemeli nikdy důvod pokoušet se o abstinenci a již několik let (5 a více) udržují stejný vzorec užívání. Dále užívali pervitin pouze pro zábavu a jako zpestření. Stěžejní pro dlouhodobou udržitelnost vzorce je nejspíše frekvence užívání, nejčastěji je uváděn interval 2 týdny a méně, který se zdá dlouhodobě udržitelný. Dalším důležitým pravidlem, které přispívá k hladkému, bezproblémovému užívání, je u těch, kteří již pracují, **neužívat pervitin ve všední dny**, když jsou v práci. U lidí, kteří se řídí takovýmto vzorcem, se nevyskytly žádné významné profesní ani psychické potíže. Nejčastěji uváděným impulsem pro abstinenci nebo pro pokusy o ni, byly uváděny psychické problémy. **Psychický stav je tedy důležitějším motivačním faktorem než školní prospěch** a zároveň psychické problémy jsou jedním ze stěžejních vlivů, které působí na subjektivní vnímání problematičnosti užívání pervitinu.“

Markvartová, L. 2009. *Kontrolované užívání pervitinu*. Nepublikovaná bakalářská práce. Praha: FSV UK.

Závěry

- **Míra kontroly nad konzumovaným množstvím a negativními důsledky užívání nezávisí jen na typu drogy a osobnosti jedince, ale i na situačních faktorech, sociálních normách a rituálech, dostupnosti drog a životní struktuře.**
- **O kontrolovaném užívání drog máme mnohem méně poznatků než o škodlivém užívání a závislosti.**

Závěry

- **Důležité poznatky o zvládání drog nám poskytují nejen odborníci, ale i zkušení kontrolující se uživatelé.**
- **Tyto poznatky jsou využitelné pro screening problémů souvisejících s užíváním, v sekundární prevenci mezi uživateli drog a při formulaci léčebných cílů.**

Děkuji Vám za pozornost.

Mgr. Jan Morávek, Ph.D.
Institut sociologických studií, FSV UK Praha.

<http://nekola.verejna-politika.cz/vyuka/drogy-a-spolecnost/>

www.jan-moravek.cz

Morávek, J. (2007). „Kontrolované užívání drog: co nám přináší výzkum uživatelů, kteří s drogami umějí zacházet“. *Adiktologie* 7 (4): 445-455.